

ANALI
Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku
Sv. 28, Str. 93-101, Zagreb – Osijek 2012.
Primljeno na sjednici Razreda za medicinske znanosti 19. prosinca 2012.
Stručni rad
UDK: 61-05Gundrum-Oriovčanin, F. 614Štampar, A.

Marica Jandrić-Balen*, Ivica Balen**

FRAN GUNDRUM I ANDRIJA ŠTAMPAR - SLIČNOSTI I RAZLIKE

U članku se ukratko opisuje biografija naša dva velikana preventivne medicine i zdravstvenog prosvjećivanja. Rođeni u istom kraju, različitih su generacija, ali su ipak oko petnaest godina djelovali istovremeno. Međusobno nisu komunicirali, a usporedbom biografija naglašavaju se razlike u odnosu prema medicini i društvu. Ističu se zasluge akademika Andrije Štampara za hrvatsku i svjetsku medicinu, te Gundrumova svestranost i pionirsko djelovanje u zdravstvenom prosvjećivanju hrvatskog naroda.

Cljučne riječi: Gundrum-Oriovčanin, Fran; Štampar, Andrija

Uvod

Fran Gundrum i Andrija Štampar rođeni su u istom kraju. Fran je rođen u Oriovcu 1856. godine u vrijeme Vojne granice. Oriovac je tada bio sjedište 10. satnije 8. Novogradiške pukovnije. Andrija je rođen 32 godine kasnije u Brodskom Drenovcu, koji je tada, nakon ukidanja Vojne granice, bio mjesto u kotaru Brod (1,6,7,8). Oriovac danas pripada Brodsko-posavskoj županiji, a Brodski Drenovac je mjesto u Požeško-slavonskoj županiji.

Gundrum je bio sin seoskog gostioničara i trgovca, a Andrija sin seoskog učitelja. Oba Franova roditelja rođena su u Mađarskoj, a u Oriovac su došli iz Nove Gradiške. Otac mu je porijeklom njemački katolik. Andrijini roditelji su u Brodski Drenovac došli također iz Nove Gradiške, ali su porijeklom iz Like. Fran se školovao u Oriovcu, Osijeku, Zagrebu i Požegi, a Andrija u Brodskom Drenovcu, Mrzoviću i Vinkovcima. Oba su završila Medicinski fakultet u Beču. Fran je studirao od 1875. do 1882., a Andrija od 1906. do 1911. godine (6,7,8).

Već u školsko doba primjećuju se određene razlike između ova dva pionira, odnosno osnivača preventivne medicine u Hrvatskoj. Dok je Fran zaigran, opterećen svojom mladenačkom ljubavi uz istovremeno sve vatrenije prihvaća-

---

* prof. dr. sc. Marica Jandrić Balen, prim. dr. med., specijalist endokrinolog i dijabetolog, Opća bolnica „Dr. Josip Benčević“, Odjel za unutarnje bolesti, 35000 Slavonski Brod, Andrije Štampara 42

** prof. dr. sc. Ivica Balen, prim. dr. med., liječnik u mirovini, specijalist internist gastroenterolog, Ivankov dol I br. 9, 35000 Slavonski Brod.

nje Starčevićevih ideja o hrvatskoj nacionalnosti i pripadnosti, Andrija u svom vinkovačkom okruženju ozbiljno razmatra socijalne probleme uz zabrinutost za položaj slavonskog seljaka. Gundrum je sve detaljno opisao u svojoj autobiografiji. Andrija nije nikada napisao autobiografiju, ali je u đачko i studentsko doba objavio sedamdesetak članka u raznim časopisima, po kojima možemo dosta zaključiti o njegovim mladenačkim idealima. U zreloj dobi je dio života povremeno vodio dnevničke zapise pa je tako djelomično nadoknađen izostanak pisane autobiografije (1,6,7,8,12).

Sličnosti i razlike

Andrija Štampar je postao liječnik punih trideset godina nakon Frana Gundruma. Zanimljivo je da njihovo javno djelovanje na području zdravstvenog prosvjetovanja počinje gotovo istovremeno. Kako je to moguće? Gundrum se svojim prvim djelima javlja tek iz Križevaca 1899. godine, a zatim s brojnim knjigama od 1904. godine. Andrija svoju pak javnu prosvjetiteljsku djelatnost počinje već kao maturant u vinkovačkoj Gimnaziji, a nastavlja na studiju u Beču 1906. godine. Dakle, iako je razlika u godinama čak 32 godine, javno djelovanje počinje gotovo istovremeno, zato što se Štampar tim poslom bavio u ranoj mladosti, odnosno u studentsko doba, a Gundrumu je to postalo preokupacija u punoj zrelosti i pred kraj profesionalne karijere (7,9).

Kao vatreni zagovornik politike Ante Starčevića, Gundrum se kao student odmah uključio u rad akademskog studentskog društva „Velebit“. Kada je Društvo odlučilo prenijeti kosti Petra Preradovića u Zagreb, Gundrum je izabran za predsjednika. Članovi društva su razumljivo, Nikolu Zrinskog i Krstu Frankopana smatrali narodnim herojima i svake godine, na godišnjicu smrti, posjećivali su njihov grob u Bečkom Novom Mjestu (Wiener Neustadt). Austrijanci nisu na to gledali s odobravanjem pa je austrijska policija zabranila društvo 1880. godine. Gundrum je 1881. ponovno osnovao novo hrvatsko studentsko društvo, ovaj puta s imenom „Zvonimir“. Bio je predsjednik i ovog društva i tako ipak nastavio udruživanje i djelovanje hrvatskih studenata u Beču. Starčevićeve ideje o hrvatskoj naciji i potrebi za državom, velikim dijelom su osvojile Hrvatsku do vremena kada je Andrija Štampar postao student. Štampar se u studentsko doba uopće ne bavi politikom, već cijelo vrijeme vrijedno studira i neprestano piše svoje prosvjetiteljske članke. Osamljen je i nije mu lako, ali nije član nikakvih udruga. Prosvjetiteljski je vrlo aktivan, pun romantične zanesenosti boljitkom svog naroda i slavonskog seljaka. Ipak, ne udružuje se, izraziti je individualist uz osjećaj samopouzdanja i ogromne energije koju je spreman uložiti za ostvarenje svojih ciljeva... Samo u studentskim danima objavio je oko sedamdeset različitih članaka ili manjih knjiga o zdravlju i bolesti (1,3,5,7,8,9).

Oba se kao mladi liječnici nakon studija odmah vraćaju u domovinu, odnosno u Slavoniju. Gundrum je došao na mjesto gradskog fizika u Slavonskom Brodu 1882. godine, a Štampar je oko godinu i pol dana bio u Karlovcu, da bi u kolovozu 1913. došao službovati u Novu Gradišku. Iako su se obojica vratili u rodni kraj, vjerojatno u namjeri da tu ostanu raditi cijeli svoj radni vijek, sudbina je htjela da provedu u Slavoniji vrlo malen dio svoje profesionalne karijere. U vrijeme kada je Gundrum došao u Brod (1882.-1889.), brodska bolnica je smještena u improviziranim uvjetima po privatnim kućama. On je premjestio bolnicu u stan zapovjednika kontumaca, jer je karantena postala nepotrebna, obzirom da je četiri godine ranije Austro-Ugarska izvršila pripajanje Bosne pa Sava više nije bila granica. Gundrum je kao gradski fizik bio i upravitelj bolnice, a bio je i jedini liječnik u Brodu, osim vojnih liječnika u tvrđavi. U vrijeme kada je Štampar došao u Novu Gradišku, grad je imao bolnicu koja je bila razvijenija od brodske. Ravnatelj bolnice je bio 45-godišnji kirurg Kosta Mladenović s kojim je Štampar postao prijatelj i s kojim i nakon odlaska iz Nove Gradiške razmjenjuje brojna prijateljska pisma (1,2,5,7,8,9,11,15).

Štampar se oženio odmah po završetku studija, krajem prosinca 2011. godine, Marijom Mešnjak, i počeo raditi kao oženjen čovjek, dok je Gundrum tri godine uključen u malograđanski život Broda na Savi pa se tek onda ženi Adelom Ferić u listopadu 1885. Dok je bio gradski fizik u Brodu na Savi, Gundrum je uključen u sva politička zbivanja, slično kao i ranije u Požegi i Beču. Vatreni je pristaša politike Ante Starčevića i uključen je u izborne kampanje na cijelom području Broda, što detaljno opisuje u svojoj autobiografiji. Osim toga, član je vatrogasnog društva, a u pjevačkom društvu „Davor“ čak je bio i predsjednik. Tada je počeo držati prosvjetiteljska predavanja u Gradskoj knjižnici. Nažalost, razbolio se od malarije, a kako mu je zaručnica umrla od tuberkuloze, brzo je postao nezadovoljan prilikama u Brodu. Čak je, radi politike bio u ozbiljnom sukobu s gradonačelnikom, mađaronom Vasom Brateljom, pa je bilo pitanje hoće li ga imenovati za novi mandat gradskog fizika. Ipak, bitno je utjecao na gradonačelnika i na gradsko poglavarstvo da donesu odluku o gradnji nove bolnice. Istovremeno je stalno nezadovoljan, jer mora previše raditi pa nema vremena za čitanje i pisanje, ni za druge aktivnosti. Često pobolijeva i sve teže podnosi prilike u Brodu ^{1,8,9}.

Andrija Štampar kao mladi liječnik ne izlazi iz okvira svoje struke ni u Karlovcu ni u Novoj Gradiški. Privatno se druži samo s kolegama i neumorno raspravlja o svim aspektima medicine. Iako je radio i u bolnici, u svojim javljanjima za novine raspravlja prije svega o prevenciji svih bolesti i unapređenju prilika koje mogu utjecati na zdravlje. Stalno ga više zanima čuvanje zdravlja no liječenje bolesti. Neumoran je, zdrav i pun energije i uopće ne osjeća potrebu za novom sredinom. Glavni pravci njegovog djelovanja su borba protiv alkoholizma, tuberkuloze, za zdravu vodu i hranu, i osiguranje što boljih higijenskih uvjeta. Već tada

inzistira na tome da uz vodovod mora ići i kanalizacija, da stanovi i kuće trebaju biti sunčani, dobro prozračeni bez vlage i prljavštine (4,7,10,11,13).

Nezadovoljan okolnostima i iscrpljen malarijom, Fran Gundrum, nakon jednog slučajnog susreta na brodu koji je plovio Dunavom od Beča do Vukovara, odlučio je otići raditi u Bugarsku. Na brodu je sreo bugarskog odvjetnika i trgovca oružjem koji ga je nagovarao da ode raditi tamo. Nakon nekoliko mjeseci, stigla je i obavijest da može nastupiti na upražnjeno radno mjesto liječnika u Trnovu. U Bugarskoj je radio punih pet godina, od 1889. do 1894. Nakon godinu dana u Trnovu prešao je u Varnu, a kada je u Varni ponovo počeo poboljšivati od malarije, prešao je u Jambol, pa nakon toga u Kavallu i Ferdinandovo. Nakon što je u pet godina promijenio pet mjesta, supruga je inzistirala na povratku u Hrvatsku, tim više što joj se u Brodu razbolio otac. Dosta teško se rastao od Bugarske, jer je u međuvremenu stekao brojne prijatelje. Prijateljevaio je s poznatim bugarskim piscem Ivanom Vazovim s kojim je kasnije razmjenjivao pisma, a na hrvatski je preveo nekoliko njegovih knjiga. Nakon povratka u Hrvatsku kandidirao se za mjesto gradskog fizika u Vukovaru, gdje nije primljen, ali je malo kasnije primljen na upražnjeno mjesto gradskog fizika u Križevcima. Iako je u Križevce otišao nevoljko, na kraju je tamo ostao do kraja života. Počeo je raditi u ljeto 1894. i radio je u tom gradu sve do smrti 1919. godine (1,8,9).

Kao mlad čovjek i mladi liječnik, Gundrum nije pisao gotovo ništa. Njegovo pisanje i prevođenje dobivaju maha tek u Križevcima, u punoj zrelosti. Pisao je zaista o svemu i svačemu, od literarnih pokušaja s kratkim pričama, do svih aspekata zdravstvenog prosvjećivanja. Teško je nabrojiti sve teme, jer tu su savjeti i preporuke za borbu protiv alkoholizma, duhana, kave, čaja, spolnih bolesti, tuberkuloze, savjeti o prehrani uz preferiranje vegetarijanstva. Uz ostale teme bavio se i eugenikom, koja je tada kao mlada nauka pružala nove nade čovječanstvu da će neke bolesti i aberantna ponašanja moći promijeniti politikom kontrole začeca i rađanja. Štampar, na drugoj strani, u svom mladenačkom poletu i zanosu spominje gotovo sve teme osim eugenike i njome se počinje baviti tek sredinom tridesetih godina prošlog stoljeća. U okviru svojih nastojanja da se promijeni populacijska politika, on također polaže velike nade u eugeniku. Njihovi su stavovi u to vrijeme razumljivi iz više razloga. Kao prvo, u skladu su sa starim klasičnim shvaćanjem teorije bolesti i zdravlja kao odnosa napadača i tvrđave, s tim da je ljudski organizam utvrda koju vanjski napadač mora razarati. Gledajući na društvo kao cjelinu koju bolesti, kriminal, prostitucija i ratovi razaraju, taj isti princip daje im za pravo da štite društvo, a ne pojedinca. Iako se radi o humanistima, u njima ipak prevladava ideja da je spašavanje društva puno važnije od prava pojedinaca. Donekle ih opravdava i njihov pogled na Darwinovu teoriju evolucije, jer su obojica bili njeni sljedbenici, a jednako tako i ograničena znanja o genetici u njihovo vrijeme. Uostalom, trebalo je proći još dosta vremena da ljudi shvate da je

društvo onoliko jako i stabilno koliko su velika prava svakog pojedinca (6,12).

Za vrijeme Prvog svjetskog rata i jedan i drugi vode Bolnice crvenog Križa za ranjenike. Gundrum u Križevcima, a Štampar u Novoj Gradiški. Takve su bolnice osnivane u svim većim mjestima Austro-Ugarske Monarhije kao drugi ešalon bolnica. Ranjenici su operirani u vojnim bolnicama na frontu, a u ove su bolnice dolazili na nastavak liječenja. Tako su ranjenici mogli liječenje nastaviti bliže svom rodnom kraju. Štampar je pred kraj Prvog svjetskog rata mobiliziran, jer je navodno bio previše popustljiv prema regrutima i prevelik je postotak mladih ljudi proglasio nesposobnim za služenje vojske. Tako je preko godinu dana radio kao liječnik u jednom logoru u Austriji (7,8,9,11).

Nakon osnivanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Kosta Mladenović je iz Nove Gradiške premješten na službu u Ministarstvo zdravstva u Beograd. Bio je zadužen za inspeksijsku kontrolu bolnica. Njegov je utjecaj vjerojatno bio presudan da iz Zagreba u Beograd bude premješten i Štampar i to za načelnika Odjela za higijenu u svibnju 1919. U slijedećih devet godina uslijedilo je nešto što graniči s čudom. Njegova energija, sposobnost i brzo stvorene snažne međunarodne veze stvorile su 250 novih zdravstvenih ustanova. Ubrzo je postao jedan od najvećih stručnjaka za higijenu sela. Nakon Aleksandrove diktature slijedile su nevolje. Najprije su ga umirovili, zatim su blokirali mogućnost da predaje na Medicinskom fakultetu. Kad mu se supruga razbolila preselili su, 1933., u Zagreb, ali slijedila je nova tragedija, odnosno njezina smrt nakon operacije. Tako je postao udovac s petero djece - bez posla. Slijedilo je teško vrijeme u kojem ga ponovo spašava njegov međunarodni ugled i veze. Predavanja po Europi, SAD-u i Kanadi, te angažman u Kini na poboljšanju higijenskih i socijalnih prilika kineskog seljaka, omogućili su da preživi ta teška vremena, ali i još više utvrdi svoj ugled u Zdravstvenoj sekciji Lige naroda (7,11).

Osnivanjem Banovine Hrvatske stvorili su se uvjeti da pred Drugi svjetski rat postane dekan Medicinskog fakulteta u Zagrebu. Za vrijeme Drugog svjetskog rata bio je interniran u Grazu. Nakon rata je niz godina bio dekan Medicinskog fakulteta, pred kraj života čak pet godina za redom. Bio je i rektor Sveučilišta u Zagrebu zadnjih desetak godina života, rukovoditelj Škole narodnog zdravlja koja danas nosi njegovo ime i predsjednik JAZU (danas HAZU). Predsjedavao je osnivačkoj skupštini Svjetske zdravstvene organizacije 24.7.1948. Za svoj je rad dobio brojna priznanja i nagrade (7).

Fran Gundrum je u svom križevačkom periodu putnik i putopisac (Grčka, Turska, Egipat, Španjolska, Gibraltar, Danska, itd), istovremeno se amaterski bavi arheologijom, etnografijom, piše kratke priče, prevodi književna djela, novinske i stručne članke s njemačkog, francuskog i bugarskog jezika. Član je brojnih lokalnih, hrvatskih i međunarodnih društava, osnivač Društva crvenog križa u Križevcima (1899.), osnivač i prvi starješina hrvatskog „Sokola“ 1904. godine,

predsjednik pjevačkog društva „Zvono“ 1895. godine, osnivač podružnice Platinarskog društva 1900. godine, docent na Višem gospodarskom i šumarskom učilištu u Križevcima. Član je Bratstva Hrvatskog zmaja kao Zmaj od Oriovca.

Kada je 1910. posjetio Križevce, Antun Gustav Matoš susreo se i s Franom Gundrumom, a taj je susret ovako opisao: „/.../ bijaše mi najboljim križevačkim Ciceronom poznati naš liječnik dr. Fran Gundrum Oriovčanin. Taj rodoljub, putnik i čovjek od svijeta, što je danas svakako prvi naš popularizator korisnih, svakome pristupačnih medicinskih rezultata i vrstan radnik oko popravljanja pučke naše higijene, pokazao mi je u elegantnom svom stanu cijeli muzej prerijetkih medalja, slika i litografija, prikazujući osobu i rad neprežaljenog i tragičnog našeg bana Jelačića. Njegov dom je pravi Jelačić-muzeum kakvoga jamačno nema ni banova svojta, i možete zamisliti koliko truda i troška je trebalo vrlo našem vegetarijancu, koji iz mladosti poznaje čari mesa, za ove patriotske rijetkosti. Higijenskih dijela napisao vrlo naš doktor cijelu biblioteku, i ja nemam kompetencije za pretres te male enciklopedije koja bi se morala i besplatno rasturiti po narodu. Naročito praktična njegova propaganda proti alkoholu je neizmjerljivo važna i korisna našem alkoholičarskom svijetu, samo mi se čini da gospodin doktor ide u tome malo predaleko kao svi apstinencijaši“ (1,8,9).

Fran Gundrum je umro u ljeto 1919. u Križevcima, navodno od uznapredovale ateroskleroze s 63 godine starosti. Andrija Štampar je umro u ljeto 1958. godine od moždanog udara sa 70 godina starosti. Fran je bio intelektualac s vrlo širokim interesima od književnosti, arheologije, povijesti, etnografije do medicine. Kao i Andrija, vjeruje u pučku prosvjetu i misli da se zdravlje naroda može unaprijediti zdravstvenim prosvjećivanjem. Većina stavova o kojima pišu u prosvjećivanju su im slični, ali Andrija za razliku od Frana shvaća da je zdravstveno prosvjećivanje samo mali segment u ukupnoj zdravstvenoj politici. On shvaća kako je uz to potrebno stvoriti djelotvorne instrumente od zakonskih okvira do razvoja zdravstvenih ustanova, ali i unapređenja infrastrukture (voda, struja, kanalizacija, ceste, uvjeti stanovanja). On definira zdravlje ne samo kao odsustvo bolesti, već kao stanje socijalnog i psihološkog blagostanja. Uvjeren je da je pravo na zdravlje temeljno i jednako za sve ljude na svijetu. Cijeli je život tog velikana posvećen samo tom idealu, koji je nastao na slavonskom selu, u dugim prijateljskim razgovorima, za gimnazijskih dana, u vinkovačkim noćima (1,5,8,9,10).

Štampar je imao petero djece, od kojih je dvoje najstarijih rođeno u Novoj Gradiški, a ostalih troje u Zemunu, dok je radio u Ministarstvu zdravstva. Gundrum nije imao djece. Nakon 22 godine braka, Štampar je postao udovac, jer mu je supruga Marija umrla od komplikacija operacije. U drugom braku s Desankom Ristović nije imao djece. Gundrum se nakon 22 godine braka rastao od svoje prve supruge, 1897. godine. Adela Gundrum je nastavila živjeti u Zagrebu, nadživjela je svog supruga punih 38 godina. Umrla je 1957. godine s 91 godinom starosti, a

sahranjena je u Slavonskom Brodu. Gundrum se ponovo oženio 1908. godine u 52. godini Ivanu Heršak koja je imala punih 29 godina manje od svog supruga. Niti u tom braku nije bilo djece (7,9).

Zaključak

Dva velikana i začetnika hrvatske preventivne medicine rođeni su u Slavoniji u istom kraju koji je podjednako udaljen o Slavonskog Broda, Nove Gradiške i Požege. Zajedničko im je da su bili agilni zdravstveni prosvjetitelji, koji su vjerovali da se zdravstvenim prosvjećivanjem može sačuvati zdravlje i spriječiti bolest. Kao prosvjetitelji su djelovali u prvim dvjema dekadama 20. stoljeća, što je čudno obzirom na veliku razliku u godinama. Razlog tome je što se Gundrum zdravstvenim prosvjećivanjem bavio u zadnjih dvadeset godina svog života, dok se Štampar time bavio isključivo kao đak, student i mladi liječnik. Iako su rođeni u istom kraju, a djelovali su istovremeno otprilike petnaest godina sa sličnim idejama, međusobno nisu komunicirali ili o tome nema nikakvih pisanih tragova.

Obojica su bili svjetski ljudi. Gundrum je volio putovati i pisati putopise, a Štampar je uživao veliki ugled u Zdravstvenoj komisiji Lige naroda i kasnije u Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji. Štampar je poznat i priznat i izvan granica Hrvatske i bivše Jugoslavije, a Gundrum je ipak ostao velikan samo u hrvatskim okvirima i donekle u Bugarskoj gdje je radio pet godina. Uzrok tome je Štamparova kompletna posvećenost medicini u kojoj je postao svjetski stručnjak za higijenu sela, nikada se nije bavio politikom, ali je uvijek uspijevao biti na onim pozicijama u društvu s kojih je mogao djelovati na zdravstvenu politiku koja ga je jedina zanimala. Zahvaljujući tome, bitno je djelovao na razvoj zdravijih uvjeta života i na selu i u gradu, ali i na gradnju najmanje 250 zdravstvenih ustanova širom Jugoslavije tijekom trećeg decenija 20. stoljeća. Štampar je bio svjestan da je zdravstveno prosvjećivanje samo mali segment ukupne zdravstvene politike i zbog toga je pravi osnivač preventivne medicine u Hrvatskoj. On je uvjeren kako zdravstvena politika znači prije svega borbu za očuvanje zdravlja pa tek nakon toga sprečavanje i liječenje bolesti. Upravo zato što je bio svjestan kompleksnosti zdravstvene politike, mogao je ostvariti svoje mladenačke ideale i snove.

Gundrum je osim na medicinu široko rasipao svoju energiju na brojne druge aktivnosti. Njegov doprinos medicini tako se svodi uglavnom na njegovu biblioteku o zdravstvenom prosvjećivanju. Osim medicinom, amaterski se bavio politikom, arheologijom, pisanjem pripovijetki, pisanjem autobiografije, pjevanjem, planinarenjem, putovanjima i putopisima, prevodenjem književnih djela i stručne literature, vježbanjem u hrvatskom „Sokolu“, skupljanjem dokumenata o banu Josipu Jelačiću... Iza Gundruma su ostale tisuće stranica neobjavljenih rukopisa, koji se čuvaju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, dok su sva Štamparova djela objavljena, čak su nedavno objavljeni i njegovi dnevници.

Literatura:

1. *Balen, I.*; Dr. Fran Gundrum Oriovčanin: u povodu 150. godišnjice rođenja, Riječ, Vinkovci, 2006.
2. *Balen, I.*; Povijest zdravstva u Slavonskom Brodu, u: *Balen, I. (ur.)*; 100 godina Opće bolnice u Slavonskom Brodu: prilozi za povijest zdravstva, Opća bolnica "Dr. Josip Benčević" Slavonski Brod, 1998. str. 1-39.
3. *Balen, I.; Vukovac, S.*; Knjižnica za narodno zdravlje, u: *Balen, I.; Vukovac, S. (ur.)*; Andrija Štampar. Knjiga I. Mladost Andrije Štampara (1888.-1919.), Posavska Hrvatska, Slavonski Brod, 2006. str. 137-144.
4. *Balen, I.; Vukovac, S.; Jandrić-Balen, M.*; Djelovanje Dr. Andrije Štampara do dolaska u Novu Gradišku, u: *Balen, I.; Vukovac, S. (ur.)*; Andrija Štampar. Knjiga I. Mladost Andrije Štampara (1888.-1919.), Posavska Hrvatska, Slavonski Brod, 2006. str. 73-83.
5. *Balen, I.; Vukovac, S.; Jandrić-Balen, M.*; Javnozdravstvena nastojanja Andrije Štampara kao studenta u Beču, u: *Balen, I.; Vukovac, S. (ur.)*; Andrija Štampar. Knjiga I. Mladost Andrije Štampara (1888.-1919.), Posavska Hrvatska, Slavonski Brod, 2006. str. 65-72.
6. *Fatović-Ferenčić, S.*; "Society as an organism": metaphor as departure point of Andrija Štampar's health ideology, *Croatian Medical Journal*, 49(6)/2008, Zagreb, 2008. str. 709-719.
7. *Grmek, M.D.*; Životni put Andrije Štampara, borca za unapređenje narodnog zdravlja, u: *Grmek, M.D. (ur.)*; U borbi za narodno zdravlje: izabrani članci Andrije Štampara, Škola narodnog zdravlja "Andrija Štampar", Zagreb, 1966. (3) str.13-49.
8. *Gundrum-Oriovčanin, F.*; Slike iz mog života: Autobiografija 1856-1894., Kolo 4/2000, Zagreb, 2000. str. 289-352.
9. *Husinec, F.*; Fran Gundrum Oriovčanin: gradski fizik u Križevcima, Matica hrvatska, Križevci, 2001.
10. *Jandrić-Balen, M.; Balen, I.*; Andrija Štampar i borba protiv alkoholizma, u: *Balen, I.; Vukovac, S. (ur.)*; Andrija Štampar. Knjiga I. Mladost Andrije Štampara (1888.-1919.), Posavska Hrvatska, Slavonski Brod, 2006. str. 85-94.
11. *Kocić, D.*; Djelovanje Andrije Štampara u Novoj Gradiški, u: *Balen, I.; Vukovac, S. (ur.)*; Andrija Štampar. Knjiga I. Mladost Andrije Štampara (1888.-1919.), Posavska Hrvatska, Slavonski Brod, 2006. str. 95-115.
12. *Kuhar, M.; Fatović-Ferenčić, S.*; Prostitutes and criminals : beginnings of eugenics in Croatia in the works of Fran Gundrum from Oriovac (1856-1919), *Croatian Medical Journal*, 53(2)/2012, Zagreb, 2012. str. 185-197.
13. *Miletić-Medved, M.; Medved, I.*; Dr. Andrija Štampar i borba protiv tuberkuloze, u: *Balen, I.; Vukovac, S. (ur.)*; Andrija Štampar. Knjiga I. Mladost Andrije Štampara (1888.-1919.), Posavska Hrvatska, Slavonski Brod, 2006. str. 117-136.
14. *Štampar, A.*; Dnevnik s putovanja 1931.-1938., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Škola narodnog zdravlja "Andrija Štampar", Medicinski fakultet Sveučilišta: Srednja Europa, Zagreb, 2009.
15. *Vuković, P.*; Razvoj zdravstvene službe u brodskom kotaru od 1871. do 1918. godine u: *Jelić, A. (ur.)*; Razvoj zdravstva na području općine Slavonski Brod, Historijski institut Slavonije i Baranje, Slavonski Brod, 1976. str. 47-69.

Summary

Marica Jandrić-Balen, Ivica Balen
Fran Gundrum and Andrija Štampar – similarities and differences

The article briefly describes the biographies of our two great doctors of preventive medicine and health education. They were both born in the same county and although are of different generations, their work coincided for around 15 years. They did not communicate with each other, and comparison of their biographies emphasizes differences in their approach towards medicine and society. While academician Andrija Štampar is credited for development of Croatian as well as world-wide medicine, Gundrum had a diverse and pioneer influence on health-care education of Croatian people.

Key words: Gundrum-Oriovčanin, Fran; Štampar, Andrija